

JUSTIITS- JA DIGIMINISTEERIUM

Riigikogu õiguskomisjon
oiguskomisjon@riigikogu.ee

Meie 11.05.2026

nr 8-1/2850-3

Ettepanek muudatuste tegemiseks eelnõus 560 SE (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus)

Austatud õiguskomisjoni esimees

Riigikogu menetluses on kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise eelnõu 560 SE. Eelnõu on teisel lugemisel.

Palume eelnõus teha järgmised muudatused:

1. Täiendada eelnõu § 1 punktiga 10² järgmises sõnastuses:

„§ 34 lõiget 1 täiendatakse punktiga 2² järgmises sõnastuses:

"2²) teada, et kui ta hoiab kohtumenetlusest kõrvale või jätab mõjuva põhjuseta kohtuistungile ilmumata, võib kriminaalasja arutada ja kohtuotsuse teha tema osavõtuta;"

2. Muuta eelnõu § 1 p 131, täiendades eelnõukohast KrMS § 269 lõikega 2² järgmises sõnastuses:

"(2²) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud alusel võib kohus kriminaalasja arutada süüdistatava osavõtuta üksnes juhul, kui süüdistatavat on eelnevalt teavitatud võimalusest kriminaalasja arutada ja kohtuotsus teha tema osavõtuta."

Muudatuste tegemise vajaduse tingib ühelt poolt kriminaalasja süüdistatava osavõtuta arutamise võimaluste mõningane laiendamine KrMS § 269 muudatuses, teisalt aga ka see, et Eesti suhtes on käimas rikkumismenetlus nr INFR(2020)2279 seoses EL Nõukogu raamotsuse 2002/584/JHA mittetäieliku ülevõtmisega. Eelnõu muudatusega täpsustatakse, et igal juhul tuleb kahtlustatavat hoiatada, et menetlusest kõrvale hoidumise puhul saab kohus asja lahendada ilma tema kohalolekuta. See teavitus ühest küljest hoiab ära rumalad otsused kahtlustatavate poolt, kes võivad ekslikult arvata, et menetlusest kõrvalehoidumine aitab neil kriminaalkaristusest pääseda. Teisalt aga on selge teavitamine ilmumata jäämise tagajärgedest ka eelduseks sellele, et neid tagajärgi oleks võimalik isiku suhtes hiljem rakendada. Teavitamise võimaluse toomine kahtlustuse esitamise faasi ja KrMS § 269 täiendamine lisalõikega välistab võimaluse, et kohus arutab asja ilma, et kahtlustatav oleks teadlik tema suhtes toimuvast menetlusest (nt pole üldse üle kuulatud isegi kohtueelses menetluses) või tagajärgedest, mis kaasnevad menetlusest kõrvale hoidumisega. Lisatava lõike 2² kohane teavitus ei tähenda seejuures tingimata teavitust konkreetse istungi eel ega isegi kohtukutses, vaid viitab just § 34 lõike 1 p 2² näol lisatavale kohustuslikule teavitusele, mille isik peaks saama juba siis, kui ta alles kahtlustatav on. Sellegipoolest tuleks ka süüdistatavat kohtusse kutsudes talle alati veel täiendavalt

üle rõhutada, et istungile ilmunata jätmist võidakse käsitada kõrvalehoidumisena ja seega tema puudumise korral võib kohus asja arutada ilma temata.

Täiendavalt soovime veelkord selgitada, miks on põhjendatud ja otstarbekas KrMS § 202 muutmine eelnõu § 1 p-s 69 toodud viisil, st oportuuniteedi kohaldamise võimalusi laiendada mõnede esimese astme kuritegude puhuks. Olles konsulteerinud erinevate õigusala praktikutega, juhime tähelepanu kolmele peamisele aspektile:

1. Väheoluliste rikkumiste eest kriminaalkaristuse kohaldamine trivialiseerib kriminaalkaristust ja rikub *ultima ratio* põhimõtet, luues ebaõig(l)ust.

- *Näide:* Isik püüab poest varastada viinapudelit maksumusega 6 eurot ning tõukab teda takistama tulnud turvameest. Vallasasja hõivamine vägivallaga kvalifitseeritakse KarS § 200 lg 1 järgi röövimisena, mille eest on ette nähtud karistusena 2 kuni 10 aastat vangistust.
- *Näide:* isik aitab sõbral autost tuppa viia pakki, kus on sees narkootiline aine, kui politsei mõlemad kinni peab. Ehkki isik ei ole narkosõitlane ega -diiler, võetakse ta vastutusele KarS § 184 lg 1 alusel, mis näeb ette suure koguse narkootilise aine käitlemise (st autost tuppa viimise) eest vangistuse 1 kuni 10 aastat. Kohtulahendis nime ei asendata ka karistuse kustumisel.
- *Näide:* 18aastane sõber pakub 17aastasele kanepisuitsu teha. Too tõmbab kaks mahvi ja saab teada, et talle kanep ei meeldi. 18aastase tegu kvalifitseeritakse KarS § 187 lg 1 järgi, karistus 1 kuni 10 aastat vangistust pluss eluaegne kohtulahendi nimega avaldamine ja eluaegne lastega töötamise keeld.
- *Näide:* Eestisse prostituudiks toimetatud naisterahvas on oma olukorrast tulenevalt sunnitud ise inimkaubandusele kaasa aitama, nt varjab või toimetab oma autoga ühest asukohast teise kahte teist prostituuti. See kvalifitseeritakse KarS § 133¹ lg 2 alusel inimkaubanduse toetamisena ja karistuseks on 2 kuni 10 aastat vangistust.
- *Näide:* Isik annab teisele kasutada oma sõiduauto, pidades võimalikuks (kaudne tahtlus), et teine võib autot kasutada narkootikumide käitlemise toimepanemiseks isegi hoolimata selgesõnalisest keelamisest või lubadustest, et midagi seadusevastast plaanis ei ole. Autot kasutades pannaksegi toime mõni esimese astme kuritegu. Auto omanik on kaasaaitaja sama sätte järgi.

Ühelgi kirjeldatud juhtumitest ei ole oportuuniteedi kohaldamine praegu seaduse järgi võimalik ja kohustuslikult peab järgnema kriminaalkaristus, isegi juhul, kui ei süüdlase isik ega tegelikult tekkinud kahju kriminaalkaristuse kohaldamise vastu avalikku menetlushuvi ei tekita ja pigem on näited karistusõiguse *ultima ratio* põhimõtte rikkumisest. Oportuuniteedi kohaldamine ei tähenda, et toimepanijale tagajärgi ei kaasne. Oportuuniteedimäärusega pandavad kohustused võivad sageli olla tingimisi vangistusest intensiivsemaks ja tõhusamaks mõjutajaks (nt selline kompleks: kohustus teha 200 tundi üldkasulikke tööd, hüvitada kannatanule tekitatud kahju, läbida sotsiaalprogramm, anda perioodiliselt 12 kuu jooksul vereproove, kinnitamaks jätkuvat alkoholi tarbimisest hoidumist ning mitte kontakteeruda kannatanuga isiklikult või mistahes sidevahendi abil järgneva 12 kuu jooksul).

2. Esmakordsete rikkujate mõjutamine kriminaalkaristust kohaldamata võimaldab inimestel lihtsamini seaduskuulekale teele pöörduda.

Karistusega kaasnevad sotsiaalsed tagajärjed nagu töökoha kaotus ja suhete katkemine ei toeta inimese ühiskonnas toimetulekut ja võivad viia uute kuritegudeni ja kuritegeliku mustri tekkimiseni, mida hiljem parandada on keerulisem. Eriti noorte täiskasvanute puhul võib üks rumal tegu rikkuda kogu elu: mitme kuriteokoosseisu puhul on ette nähtud, et kohtulahend jääb avalikuks ilma lõpptähtajata ja seal süüdimõistetute nime tähemärkidega ei asendata karistuse kustumisele vaatamata, kehtiv KarRS § 28 ei näe selles küsimuses ette ka kaalutusõigust. Kuritegevuse statistika näitab järjepidevalt, et oportuuniteediga lõpetatud asjades kahtlustatavate retsidiivsus on oluliselt madalam nende omast, kes kriminaalkorras karistada saavad, ja veel enamgi nende omast, kes vanglakaristuse otsast lõpuni ära kannavad.¹ Selle taga on tõenäoliselt osalt ka asjaolu, et oportuuniteeti kohaldataksegi

¹ Vt nt Kuritegevus Eestis (<https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/retsidiivsus.html>), kus avaldatud graafikutel on näha et süüdimõistva kohtuotsuse saanud isikute retsidiivsusmäär on oluliselt kõrgem kui neil, kelle suhtes on menetlus oportuuniteediga lõpetatud (15% vs. 4%, kusjuures vanglast vabanenute kahe aasta retsidiivsusmäär oli 2024.aastal 27% - (<https://www.justdigi.ee/kuritegevus2024/assets/images/page17sec1graph.svg>). Need andmed

eeskätt nõ juhuslike esmarikkujate suhtes, kellest enamik enam kunagi kuritegusid toime ei pane. Eelnõuga see ei muutuks. Uuringud kinnitavad, et karistuse rangusest olulisem heidutus on suur vahelejäämise tõenäosus.²

3. Oportuniteedi rakendamine võimaldab paremini kuriteoohvreid kaitsta.

Oportuniteedi rakendamisel lahendab kohus asja üldjuhul kirjalikus menetluses ja kannatanut ega tunnistajaid kohtusse ega prokuratuuri selleks kutsuda ei ole vaja. Sellega **välditakse kannatanu teisest ohvristamist**. Kahjuhüvitise maksmine on aga menetluse lõpetamise üheks tingimuseks, mis võib seetõttu täitemenetlusest paremini kahtlustatavat motiveerida kahjusid heastama, kuivõrd kohustuste täitmisest sõltub, kas menetlus jääb lõpetatuks või uuendatakse. Viimase viie aasta statistika näitab, et uuendatakse vaid ca 18% oportuniteediga lõpetatud kriminaalasjadest. Lisaks tuleb tähelepanu pöörata, et **oportuniteedi rakendamise võimalus on inimkaubanduse direktiiviga nõutav**. EL inimkaubanduse vastu võitlemise direktiiv 2024/1712 (mille ülevõtmise tähtaeg on 15.07.2026) näeb artiklis 8 ette, et liikmesriigid peavad oma õiguses ette nägema võimaluse jätta inimkaubanduse ohvrile süüdistuse esitamata, kui ta pani õigusvastase teo toime seetõttu, et ta sattus inimkaubanduse ohvriks. Meil kehtivas seaduses sellist võimalust ei ole ja eelnõuga see probleem lahendatakse.

Kui eelnev argumentatsioon aga õiguskomisjoni siiski ei veena, on mõeldav eelnõu § 1 p 69 ja sõnastada see järgmiselt:

„**69)** paragrahvi 202 lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(1) Kui kriminaalmenetluse ese on teise astme kuritegu, milles kahtlustatava või süüdistatava isiku süü ei ole suur ning kui kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi, võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks.“.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Liisa-Ly Pakosta
justiits- ja digiminister

Andreas Kangur
Andreas.Kangur@justdigi.ee

seavad kahtluse alla väite, et kriminaalkaristus aitab korduvkuritegevust vähendada paremini kui oportuniteedi kohaldamine.

² Daniel S. Nagin, *Deterrence in the Twenty-First Century*, 42 Crime & Just. 199 (2013).